

317922, 1865

თბილისის ამბოხებუ

ა ნ უ

დიდი ბუნები 1865 წ.

მკეტი გრ. თრბუღიანი და ნიკ. ჭყეჭყაძე

ზ. ჭიჭინაძისა

გამომცემელი დავ. პიტნაძეს მიერ

R16,154
2

თ ბ ი ლ ი ს ი

გამზა „განათლება“ დ. ლ. პიტნაძეს, თბილისი ქ. 10.

R16.154
9

საქმე-2000
შპროფშპსულია

ამბოხება თბილისში ანუ დიდი ბუნტი 1865 წ.

ამ ამბოხების დრო შორს არ არის, მაგრამ ჩვენში იგი დღეს ბევრს აღარც-კი ახსოვს, თუმცა დღესაც მის მომსწრენი ჯერ კიდევ ბევრნი არიან, მაგრამ არავის აინტერესებს მისი მოგონება.

მიზეზები ამ აყალ-მაყლის და ამბოხებისა იყო პრავალნაირი და უმთავრესად კი ხალხის გაჭირებულ ცხოვრებით გამოწვეული. აბა იმ დროს, ვინ რას იფიქრებდა, რომ 1865 წ. თბილისში, მოხდებოდა რამე იმ გვარი, რაც კი 1863 წ. პოლონეთში იქმნა და სხვაგანაც, ხან წინედ და ხან უემდევ. ამ ამბოხებას რუსთა მთავრობის და მტრობის და ღალატის არაფერი ეცხო, თუმცა მაშინაც და ეხლაც რუსთა ჭეშმარიტი პატრიოტები ქართველებში ნაციონალურის მტრობის გარდა სხვას არაფერს ხედავდენ, ხოლო იმ დროის მემამოხეთა შესახებ კი ამის თქმა არ შეიძლება, რადგანაც მემამოხენი ხალხს რაზმადენ თანამედროვე უწესოების, უსამართლობის და დიდი ხარჯების შესახებ და არა რუსეთის მთავრობის და რუსთა ქვეშევრდომ წინააღმდეგობის ხალხი წინააღმდეგ გამოვიდა ქალაქის გამგეობის არსებულ უწესოებისა და ამ უწესოების წარმომადგენელთა, ვინც უნდა ყოფილიყო იგი: რუსი, სომეხი, ქართველი თუ სხვა, ეს მემამოხეთათვის სულ ერთი გახლდათ.

საქმე-2000
შპროფშპსულია

უმთარესად კი, 1860 წლის თბილისის მუშა და ხელოსანი ხალხი აღიარებდა მტრად მაშინდელ ქალაქის გამგეობას, ხარჯის ამკრეფავთ, ანუ მეშხანსკი უბრავეის უფროს და სხვა ასეთ პირთ. მართლაცა და მაშინდელი ხარჯთ გაწერა და განსაზღვრა და მისი მოკრეფა იყო უწესოებით გარემოცული, ამაზედ დარწმუნდებოდა ის, ვინც მაშინდელ ხალხის ცხოვრებას გაიცნობს, იმასაც დააკვირდება, თუ ხალხი დროის კვალად რა ზომის ხარჯს იხდიდა.

1855 წ. რუსეთ-ოსმალეთის ომს მეტად ცუდი შედეგი მოჰყვა, ერთას მხრით, თუ ცოტათი თვალი გაახილა და ბატონ-ყმობის გათავების, ანუ გადაგდების კითხვებმაც ცხოველი მიმართვა მიიღო, მეორეს მხრით, საერთოდ მთელს რუსეთში, კავკასიაში და კერძოდ საქართველოში მეტად დიდი სიძვირე ჩამოვარდა. ჩვენს საქართველოში, 1857 წ. პურის სიძვირე ისეთი იყო თურმე, რომ თფილისში ფუთი თქვილი 3 მანეთიდან 5 მანეთზედ ავიდა, თანამედროვე აღმწერის სიტყვით, დიდი შიმშილობის გამო ხალხში ჩამოვარდა დიდი გიჭირვება, ისეთი, რასაც საზღვარი არა ჰქონია. ასეთ უბედურების გამძლავრებას თურმე დიდათ უწყობდა ხელს ის ბუნებრივი მოვლენაც, რომ მთელს საქართველოში 1855 და ნამეტურ 1856 წ. მოსავალი თურმე სულ არ მოვიდა, თვით ღვინოც კი, რომელიც მაშინ ერთობ იაფი იყო, იგიც კი თუნგი 60—80 კაპ. ისყიდებოდა, ეს გარემოებაც ნათლად აჩენს, რომ ღვინის სამშობლო საქართველოში 1850 წლებში თუ ისე მოეწყო აღებ-მიაცემის საქმე, რომ ღვინო თუნგი 60 კაპ. ისყიდებოდა, ეს კიდევ სრული მოწმობა არის ხალხის ცხოვრების გაჭირებისა.

ჩვენ აქ ხალხს და მის გაჭირებას რომ ეცხადებოდნენ, აქ ხალხათ იგულისხმება თფილისის მუნიციპალიტეტის ხელო. ანი ხალხი, წვრილი ვაჭრები. უმეტესად კი ხელოსანი ხ. ლხი და მათთან ერთად ის გლეხ-კაცობაც, რომელნიც მათ ეხვივნენ გარს. მაშინდელი მუშათა და ხელოსანთა რიცხვი შესდგებოდა შემდეგის ხელოსნებისაგან: ხუროები, ღურგლები, კალატოზები, მკედლები, მექვაბენი, ხარაზები, ჭონები, დერციკები, მეჩუსტე-მექაშენი, მათთან სხვა ასეთნიც. აგრეთვე წვრილ ვაჭრები, მეწვრილმანენი, ბაყლები, მექაბეები, ფეხზედ მოვაჭრენი და ამათ გარდა ცოტად შეძლებული ვაჭრებიც.

უნდა ითქვას, უწესოებისა, სიძვირისა და უფრო გაძვირების არამც თუ მარტოდ ქალაქის ასეთი ხალხი იყო უკმაყოფილო და მომღურავი, არამედ ემღურებოდნენ დროსა და გარემოებას შეძლებული მოქალაქენი, თავად-აზნაურნი და თვით მთავრობის მოხელენიც, ესენიც უკმაყოფილონი იყვნენ იმ დროთა სიძვირის და რაც ხანი გადიოდა, მათ მღურვა და შიში უფრო მეტად ძლიერდებოდა, ვინაიდან ხალხში ლაპარაკობდნენ თურჱე სხვადასხვა ცნობებს და თან ამბობდნენ, რომ ზოგი შემდეგ უყურეთ, რა იქნებაო, ერთი ათად გაძვირდება, საქმე ისე გახდება, რომ პური და ღვინო მამა-სისხლის ფასად იქცევაო. ფუთი პური 10 მ. გახდება, ასევე ხორცი, თევზი, ღვინო, არაყი და სხვანიო — ერთი სიტყვით, ყოველისფერი, რითაც კი ხალხი სცხოვრებს და სუნთქავსო,

ამისთანა დროს, ყველა, ვისაც კი მეტი ძალა და შნო ქონდა, ნავარდობდა თავისა სასარგებლოდ და მოქმედებდა ისე, რომ მეტი ფეცქენა ხალხი, მეტი

ეთალა და ეს ანატექვენი, და ანათალი შეენახა თავისთვის, როცა სიძვირე ჩამოვარდებოდა, ერთი ათად აეღო გაჭირებულთაგან. ასეთ საფცქენელ ასპარეზზედ თავი თურმე იჩინეს იმ დროის პოლიციის პრისტავებმა, კვარტლებმა, დესეტნიკებმა და ასეთმა მოხელეებმა, მათთან ქალაქის გამგეობის მოხელეებმა, ნაცვალმა, ხარჯის მკრეფავმა, დამფასებლებმა და სხვათაც, რომელთაც კი ხალხთან საქმე ქონდათ, ხშირად მისვლა-მოსვლა და საქმის აღსრულებაც უხდებოდათ. ქალაქის გამგეობის დამფასებლებისაგან ხომ პირში სული ქონდათ ამოხდილი და ტყავი გამძვრალი.

ცარცვა-გლეჯას და ტაციობას ყველა კარგად ხედავდა, ყველა გრძნობდა, მაგრამ მშველელი კი არავინ იყო. მაინც მაშინ ისეთი ხანა იყო, ხალხის სიღარიბის დაკვირვებისთვის არავის სცალოდა, ყველა თავის თავისთვის იღვწოდა, ყველა თავისთვის ზრუნავდა, ვის რა საქმე ქონდა გაჭირვებულებთან და შეწუხებულებთან, მაგრამ უნდა ითქვას ისიც, რომ იმ დროსაც იყვნენ თითო-ორთა ისეთი კეთილსინდისიერი პირნი, რომელნიც ხალხის ასეთ მდგომარეობას ყურადღებას აქცევდნენ და თვით უმაღლესის მთავრობის წინაშეც კი ლაპარაკობდნენ. ასეთი მოლაპარაკენი მოიპოვებდნენ თვით უმაღლეს გვარის თავადის შვილთა ოჯახებში და თვით ისეთებშიაც, რომელთაც სამხედრო სამსახურში ადგილები ეჭირათ, ასეთსავე კაცთა რიცხვს ეკუთვნის თვით ერეკლე ალექსანდრესძე ბატონიონი, ბატონიშვილი, ერეკლე მეფის შვილის შვილი.

იმ დროებაში, ერეკლე ბატონიშვილი სოლოლაკზედ ცხოვრობდა, თავის საკუთარ სახლებში, მის

ყუამდისაც მიაღწია, რომ ქალაქის ნაცვალში მუშა და ხელოსან ხალხს ტყავს აძრობსო, პირში სულს ხუთავსო. მისის უსამართლობით დარბეულია მთელი ქალაქის შეუძლო ხალხი, რომელიც მის წინააღმდეგ ვერას აწყობსო, მისთვის სამართლის კარები დაკეტულიაო. სადაც კი იმ უსამართლობაზე იჩივლეს და უსამართლობა დაასაბუთეს, ყველგან მან თავი გაიმართლა და ნაცვლად პასუხის გებისა თვით მართალი მომჩივანნი ზოგი დააჯარიმეს, ზოგი დააპატიმრეს, ერთის სიტყვით ქალაქის ბატონიც იგია და პატრონიცაო.

ასეთ პირის თარეშობას დიდს ყურადღებას აქცევდა ერეკლე ბატონიშვილი. ბევრის ზედამხედველობის და ცნობების შეგკრების შემდეგ, ერთ საღამოს ბატონიშვილმა ერს პატიოსანი ხალხის მჩაგრავი პირი თავის სახლში მიიწვია, მისვლის შემდეგ, ლაპარაკი ჩამოაგდეს ქალაქის ხალხზედ, ბატონიშვილმა მას ბევრი რამ უამბო მის უსამართლო მოქმედებაზე, მრავილ ნაირად დააფრთხილა, ამან ყურიც არ შეიბერტყა. მაშინ მათში ლაპარაკი გაცხარდა, უთხრა ბატონიშვილმა:—შენ ჩემი კაციც კი დაიჭირე და გალახეო. რას ნიშნავს ესაო! იმან თავისი საბუთი მოიყვანა და პასუხი მიუგო.

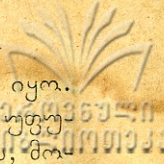
რახან ცემა არის და ცემა იყოსო. მიუსია, ამას ოთახში ბიჭები კარგა ლაზათიანათ მიატყეპინა, მერე ფაიტონს დაუძახეს, ჩაიტანეს ჩასვეს შიგ და უთხრეს: „წადი და დღეის შემდეგაც ინავარდე ვგრეო. ამ ამბავმა დიდი აურზაური მოახდინა თდილისში და ბევრი უსამართლო მოქრთამე შეშინდა.

რას ჩადიოდა კიდევ იმ დროის ქალაქის გამგე-

ობა და საგლეხო სამართველო, ხარჯის ასაკრებად თფილის ქუჩებში მათი კაცები დადროდნენ, თან სალდათები დაყავდათ, ვისაც ხარჯი არ ჰქონდა შეტანილი, იმას მიუცვიოდენ სახლში, ორ ორ სალდათს ჩაუყენებდენ, ვიდრე ხარჯს არ მისცემდენ, სალდათები სახლში იდგნენ ყარაულად. ესეთი წესები თფილისის ღარიბ-ღატაკ ხალხს დადათ სჩაგრაავდა, დიდათ აწუხებდა და სტვირთამდა, ხშირად გაჭივრებისაგან არ იცოდენ, საით გაქცეულიყვნენ, საიღამ როგორ ეშოვნათ ფული და რა ღონისძიებით მოეშორებინათ სახლში მდგომი ყარაულ-სალდათები? ხშირად ასეთის გაჭივრების დროს, სახლის ავეჯს გროშის ფასად ჰყიდნენ, რომ ხარჯი წაელოთ გამგეობაში და ამ საშუალებით მოეცილებინათ სახლში ყარაულად მდგომი ჯარის კაცნი.

ასეთივე უკულმართი წესი ჰქონდა იმ დროის ქალაქის გამგეობის შესახებ იმერეთიდან მოსულ მოსამსახურეებს, მუშებსა და წვრილ ვაჭრებსა. ყველა ესეთი შემოსულნი წელიწადში იხდიდნენ მანათს. ამათ შესახებ გამგეობის კაცები ჯარის კაცებით დილით ადრიან დაიწყებდენ ქალაქის ქუჩებში სიარულს და ყველა გამვლელს და გამამვლელ იმერელს აჩერებდენ, მანათ ბილეთს სთხოვდენ; ვისაც არა ჰქონდა მანეთი, გამგეობაში გზავნიდნენ. მომხდარა ხშირად, რომ ერთ კაცს დღეს აუღია ბილეთი, მიუცია მანეთი, მაგრამ მერე ეს ბილეთი მას დაკარგვია, შემდეგ კიდევ შეხვედრიან ამის, მოუთხოვნიათ ბილეთი მაგრამ მას არ ამოსჩენია; თუ ფული ჰქონია და კიდევ მიუცია ხომ კაი, თუ არა და მასაც გავზავნიდნენ გამგეობაში, ვისაც ფულს ართმევდენ და ბილეთს აძლევდენ, შიგ მის გვარს და სახელს არა

სწერავდნენ. ესეთი უწყესობა მათი ხელობა იყო. ხშირად ასეთის გარდასახადის გამო იჭერდნენ უფულოების გამო გზაში საქმეზედ მიმავალ ბიჭებს, მოსამსახურებად მუშებს და ამით მათ უფუჭებდნენ საქმეს, მაგრამ ვინ იყო პატრონი? — არავინ. ვინც კი მაშინ იყვნენ გაუმაძღარი სვაეები, ამ სვაეობით გაისქელეს მუცლები, გაიბერეს ღიბი, გაიკეთეს სოლოლაკზედ კაი სახლ კარი და სადღეისოდ მათგან წარმოიშობა აწინდელ ჩარჩთა წოდება; ქალაქის მუშა, ხელოსნებს გარდა ესენი არც სოფლის მუშა გლეხ-კაცობას სტოკებდნენ ტყავგაუმძვრალს, მაგალითად სოფლებიდან მათ თუ რამ შემოჰქონდათ ქალაქში: შეშა, ნახშირი, ხილი და სხვა, ამაზდაც ხარჯს ახთევენებდნენ; ასევე ტყავს აძრობდნენ მეტრევეებს.

პირველ წერილში მე ავღნიშნე იმდროინდელი მოქალაქეთა მდგომარეობა, რომელსაც შედეგათ მოჰყვა ის ლაპარაკი და შიშანობაც, რომ დღეის შემდეგ ქალაქის და სოფლის გლეხ-კაცობას ქალაქის გამგეობა ვრთი ათად მოუმატებს გადასახადსო. როგორც ზემოთაც ვსთქვით, ჯერ იყო და 1857 წლის შემდეგ მოუსავლობამ და სიძვირემ გააწყალა ხალხი და გააღატაკა, 1860 წლიდინ ცოტათი სულით მოღონიერება იწყეს და ამას ცოტათი ბატონ-ყმობის მოსპობაც დაეხმარა, და ამავე დროს, რის წვალეებით და ვაი-ვაგლახებში განვლილს ხალხს რაღაც რისხვა მოევლინა. უსამართლოდ მომქმედთა და ხარჯის მკრეფავთა საქმეების წყალობით ხალხში გავრცელდა სხვა დასხვა ხმა.

ტყაის გამძრობნი და სულის მეხდელი მოხელენი აძობდნენ: ეს რა არის, დაიცადეთ პატარა,

ჩვენს თავს ბევრჯერ ინატრებთ, ჩვენს ძმობას, მეგობრობას, პურმარილს და დახმარებას თქვენ ბევრჯერ მოიგონებთ, თქვენ ჩვენისთანა კაცები არ გინდათ, თქვენ გინდათ ისეთი კაცები, რომელებიც მათრახით ტყავს გაგაძრობენ და პირში სულს ამოგხდიანო. რა გონიათ, მკითხველო, ამ გაიძვერულის ოსტატომით ეს გმირები თავს მართლაცა და ხალხის მოყვარეთ აცხადებდენ, თავის ცოდვებს, ქრთამებს და ყოველნაირ ბოროტებას ფარავდენ და ნაცვლად მათის ბოროტებისა და ზიზღისა ხალხში ღირსებას და ხმას უფრო იმაღლებდენ. რაც იმათ საქმეები აქვსთ ჩადენილი, ყველას ვინ მოსთვლის, მარტო მაშინდელ თფილისის გამგეობის დამფასებელ კომისიის წევრნი იღებდენ აუარებელ ქრთამებს, სადაც-კი ვინმე საწყალ კაცს 50 საყენს მიწას მიუზომავდენ, იმას 15—20 მ. ქრთამს ართმევდენ და თან ეუბნებოდნენ, რომ ჩვენ იაფათ გაგიკეთებთ საქაესო. ასეთი საქმეები მაშინ გამგეობაში დღეში ათასობით ხდებოდა და მათი წევრებიც იტენდენ ჯიბეს საწყალი ხალხის ფულით და ან ანაშვლეებით იძენდენ აუარებელს მამულებს. მთელი თფილისის ახლო-მახლო მამულები სულ ასეთის სვავეებისაგან არის შეძენილი სულ ოხერ ფასად, ესევე ბოროტი პირები ხალხში ავრცვლებდენ სხვა და სხვა ნაირ ბოროტ ხმებს, მაგალითად ესენი ეუბნებოდნენ ხალხს.

გაძვირდა ცხოვრება, გაძვირდა, წახდა ყველაფერი, ჩვენ კიდევ რა გვიჭირს, მადლობა ღმერთს, ღვთის მოწყალებით ჩვენ კიდევ კარგათ ვსცხოვრობთ, საქმე მერე, შემდეგ იქნება, როცა, ვინ იცის, რაები არ მოხდება, როცა ხარჯებსაც კიდევ გაადიდებენ, უსათუოდ ეს ყოველივე მოხდება და ყველაფერს მოე-

მატება ხარჯებიო. ახლა მათის, ცნობებით, ჩამოვფიქვალით მათსავე ქადაგებას.

1. სახლებს მრემატება ხარჯები, აიწერება ყველა სასახლე თვითეული ოთახით, მასთან ხარჯი დაედება ფანჯრებს ცალკე, კარებს ცალკე, ქუჩის ფულიც გამოერთმევა, ერთი სიტყვით, მოემატება იმდენი გადასახადი, რასაც სახლის პატრონები ვერ შესძლებენ.

2. ქალაქის ხიდებს უნდა დააღვან გადასახადი, უფულოთ არავის გაუშვებენ.

3. მტკვარს დაედება გადასახადი, თევზის დასაჭერად აღარავის გაუშვებენ; ამას გარდა აღარც წყლის ზიდვას გაუშვებენ უფულოდ, როგორც მეთუღუგეებს, ისევე კოკით მზიდავებს ფულს გადაახდევინებენ. წყალს თუღუხებით ზიდავდენ და მუშები კოკებით ვისაც შეძლება არ ქონდა ფულის გადახდის, თვითონ ზიდავდა კოკებით წყალს რტკვირდამ. ასეთ მზიდავ ღარიბებით სავსე იყო გარედ და შიგნით ავლაბარი, შავ-სოფელი, განჯის კარი. მთაწმინდა, ვერა, კუკია და სხვ.

4. სოფლებიდან ხალხი რომ შემოიტანს რასმე, იმასაც დაედება ხარჯი, მაგალითად, შეშას, ნახშირს, ხილეულობას, ქათმებს და სხვა ფრინველებს და სხვა. ეს გარემოება, რასკვირველია, გლეხ-კაცობას გაუჭირებს საქმეს, ისინი ხშარად ველარ შემოიტანენ სხვა და სხვა სანოვაგეს და ამიტომ მოხდება დიდი სიძვირე და უბედურებაო.

5. ძროხისა, თხისა და სხვა ასეთ მწველელ საქონელზედაც უნდა აძლიონ ხარჯი, ასევე განწესდე-

ბა ხარჯი საკლავ საქონელ ცხარზედ, ხარზედ და კამეჩზე. ღორზე, ერთის სიტყვით ყველა საკლავზე-თვით ტყის, ანუ გარეულ ნადირზედაც.

6. ხარჯს დაადებენ ცხენებს, ვირებს, მომუშავე ხარებს, კამეჩს, ჯორს და სხვა; სათითაოდ ყველას წლიური გადასახადი ექნება.

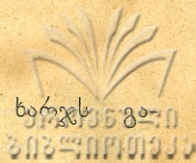
7. ქათმებს დაედება ხარჯი, ასევე ბატებს, იხვებს, ინდაურებს, ყველა შინაურს და გარეულს ფრინველს, რომელსაც სახლში შეინახავენ.

8. ძაღლს, კატას და ამგვარებსაც დაედებათ წლიური გადასახადი საყოველთაოდ. ძაღლზე წელიწადში 7 მ., კატაზე 1 მან. ამ ხმების გამო 1863—64 და 65 წ. ბევრმა მოკლა თავისი ძაღლი და კატა, რადგან შიში ჰქონდათ ხარჯის დადებისა. ძაღლს და კატებს სახლებიდან იშორებდნენ.

9. ვინც ვერცხლის ქამარს და საათს ატარებს, იმასაც დაედება წლიური გადასახადი. ცოლის შერთვას, ანუ ქორწინებასაც დაედება ხარჯი: მღვდელი ჯვარს არ დასწერს, სანამ ხარჯს არ გადიხდის და ამის მოწმობას არ აიღებსო.

10. მიკიტნებს მოემარტებათ ხარჯი, ღვინო და არაყი ისე გაძვირდება, რომ საწყალი კაცი ვეღარცკი შესძლებს ყიდვას. თვით მიკიტნებიც გაკოტრდებიან და სულ დაკეტვენ ღუქნებსო.

11. ასევე დაადებენ ხარჯს სხვა და სხვა საამქრო ხელოსნებს. ვინც რამდენ ქარგალს, მუშას და შე-

გირდს შეინახავს, ის წლიურათ იმდენ ხარჯს
დიხდისო.

12. სმელ-თევზეულობასაც დაედება ხარჯი.

13. დიდი გადასახადი დაედება წისქვილეზს, პურის ფქვას, მეპურე და მეფურნეებს პურის ცხობაზედ და ამ მხრით პურიც ისე გაძვირდება, რომ, ვინ იცის, იქნება ხშირად გირვანქა აბაზად ღირდეს. საწყალი ღარიბი ხალხი სულ ვერ შესძლებს და ამიტომ იგინი ხშირად მშვივრებიც უნდა იყვნენო.

14. ზაფხულის ხილსაც-კი დაედება ხარჯი, ყველა კინტოს თაბახს გადასახადი ექმნება, ასევე გოდრით ხილის მოტანას შემოდგომაზე სასწოროთან, მაიღნებში მოტანილს ხილს, ფქვილს და სხვ. სასწოროსაც მოემატება ფასი.

15. მოემატებათ გადასახადი ყასბებს საკლავზედ.

ბევრს კიდევ სხვა წვრილმან რამეების გადასახადს ამბობდენ. ჩვენ აქ ყველა არ მოგვყავ, ესეც კმარა. ცნობათა მომთხრობნი ლაპარაკობდენ, რომ ყველა ამას იქმს ქალაქის გამგეობა, ქალაქის თავი, ნაცვალი და სისი თანაშემწენიო. ხელმწიფე და „ველიკი კნიაზი“ ამაში არ ურევნიან, იმათ ხალხის მხარე უჭირავსთ, საქმე ესენი არიან, ესენი აზარხებენ ყველაფერსაო, ხალხს ტყავს აძრობენ და თვით იღებენ ჯიბეში, ხალხი ბრახდებოდა იმაზედაც, რომ სახლში ასანთები სანთელსაც უნდა დაედვის ხარჯი, შანდლებს, თუთუნს და ბურნუთსაც-კიო. ყველა ამის ბრალს სდებდენ იმ დროის ქალაქის ახალს გამგეობას

და ნამდვილ და პირდაპირ მათს უსამართლო მოქმედებას
ქრთამე მოხელეებს.

გაჩნდენ ისეთი პირნი, რომელთაც ამ ხარჯთა მომატების შესახებ ხალხში ხმა-მალლა ლაპარაკიც დაიწყეს. ნელ-ნელა ლაპარაკმა ისეთი მიმართვა მიიღო, ისეთი ხასიათი, რომ ხუმრობა აღარ შეიძლებოდ; მან ფესვი გაიდგა ყველა ხელობის ამქრის ხალხში და ყველგან თამამად საუბრობდენ, უფრო ღარიბი ხელოსნები, დღიური მომუშავენი. საქმე ისე მოეწყო, რომ თვით ამქრის თავი კაცებიც აიყოლია, ამათაც მიაქციეს ამ გარემოებას ყურადღება. ხარჯის მომატება, სიძვირე და შიმშილი არც მათთვის იყო სანუკვარი. მალე ამავე ლაპარაკმა აიყოლია თვით ამქრის უსტაბაშები და მათი ხელქვეითი საამქრო გაშვენიც. როცა ესენიც შეუერთდენ ღარიბ-ღატაკ დღიურ ხელოსანთ და ამქრის თავ-კაცების ზქობას, მაშინ-კი საქმემ სხვა-ნაირი შედეგი მიიღო.

საიდან მიეცეს იმოდენა ხარჯი. თქვენი მტერი, რაც ჩვენ მოგვივა, სულ წყალში ჩასაყრელნი გავხდებითო. ვინც-კი ასეთ რამეს იტყოდა, იმას მეორე და მესამე უფრო აზვიადებდა, თავის მხრით უფრო ერთი ათად უმატებდა მომავლის ხარჯთ მომატების საქმეებს და მით უფრო მატებდა ღარდზედ ღარდს საწყალ ხალხს. ასეთი გარემოება ხალხისა ნელ-ნელა მკაცრ მიმართვის იღებდა, მოლაპმრაკეთა შორის რამდენ-რამდენიმე კაცი ერთად იყრიდა თავს და ლაპარაკს მართავდენ, მერე ასეთ პატარ-პატარა წრეები რამდენ რამდენიმე კაცისა სხვადასხვა ნაირად ჯგუფდებოდა, შემდეგ და შემდეგ საქმის საგანმა მათში უკვე გააჩინა სხვადასხვა მუშათა ჯგუფნი და მათში ამ

სამი ადგილი, სამი კუთხე ქალაქისა: ავლაბარში — სომხების ხოჯი-ვანქის სასაფლაო, ორთაქალისკენ სხვა ლა სხვა ბაღებსა და კრწანისის ველებდ და ვერაზედ ვერის ბაღებში და სომეხთა სასაფლაოსკენ. ზაფხულში, კვირაობით და სხვა დღესასწაულებში, აქ იკრიბებოდა ხალხი და ლაპარაკობდა თავის გაჭირებულს ცხოვრებაზედ და მომავლის უფრო გაჭირებაზედ. ლაპარაკის დროს მათ ისე ეჭირად თავი და ისე საუბრობდენ, რომ მათ პოლიცია არ უტყუობოდა, სულ არაფერი ესმოდათ ამათი. გარდა ამისა სარგებლობდენ იმითაც, რომ კვირა დღეს, თუ სადმე ვინმე ამქრის კაცის დასაფლავება იქნებოდა, იმას გაჰყვებოდა დიდძალი ხალხი. დასაფლავების შემდეგ ესენი შეერთდებოდენ, იწყებდენ ლაპარაკს თავიანთ ცხოვრების და მომავლის შესახებ საუბარს და მასთან იმასაც, თუ ამას რა უნდა ვუშველოთ და რა წამალი დავადვათო.

მეამბოხეთა კრება უკანასკნელად ხოჯივანქის სასაფლაოზედ ჰქონიათ და იქ გადაუწყვეტიათ, ეწინააღმდეგონ, და თუ საჭიროდ დაინახვენ, მაშინ მახვილაც კი აიღონ. ბოლოს დაადგენ იმ დასკვნას, რომ უსათუოდ აიკლონ იმ დროის თვილისის სამოქალაქო გამგეს სახლ-კარი, ქონება და მასაც სიცოცხლე მოუღონ, მოკლან უსათუოდ, ვინაიდან მას ხედავენ უპირველეს მაზეხად ხარჯის მომატების და მისი განხორციელებისა, რასაკვირველია, მთავრობის ჯარის დახმარებით. ასევე გადაწყვიტეს თვილისის ნაცვლის მოკვლა. ერთს თუ აბრალებდენ ხარჯის მომატების ოსტატობის მოგონებას, მეორეს აბრალებდენ საწყალი ხალხის შეწყუხებას, მუშების დარბევას, ქრთამების აღებას და ათასნაირ სხვა ბოროტებას.

ასეთი გადაწყვეტილება უკანასკნელის კრებისა იცოდა რამდენიმე ასმა კაცმა, უფრო რჩეულმა ოსტატებმა, ხელოსნებმა, მასთან უსტაბაშებმა, მათმა ამხანაგებმა, ამათ გარდა ბევრმაც ქალაქის ბიჭებმა, რომელთაც განხრახულ საქმეში მონაწილეობა უნდა მიეღოთ, ყველაფერი დავალება და საქმე უნდა სისრულეში მოეყვანათ. საოცარი ერთი ის არის, რომ ამ აზრებს იკინი ურთიერთ შორის ინახავდნენ თითქმის ორი წლის განმავლობაში და ერთი გამცემიკი არავინ გამოჩნდა; ეს მტკიცე ჭეშმარიტება არის, რადგანაც მართლაცა და, როცა ესენი გამოვიდნენ სამოქმედო ასპარეზზე და დაიწყეს საქმიანობა, მათი განზრახვა პოლიციამ, ქალაქის გამგეობამ და მთავრობამ მხოლოდ მაშინ შეიტყეს და მხოლოდ მაშინ მიიღეს დასაწყენარებელი ზომები. ესეთი სიმტკიცე პირობისა იმ დროის ქალაქის მუშა და ხელოსან ბიჭებისაგან ერთობ საკვირველია, ძნელად, რომ მათში იმ დროს, ასში ათი გამოსულიყო წერა-კითხვის მკოდნე; იყვნენ სულ ახალგაზრდა კაცები და მასთან გაუნათლებელნი, სომეხი, ქართველი, ქართველი კათოლიკე, ოსნი და ზოგიც სხვანი, ყველანი ერთად არეულნი და ერთად ამხედრებულნი.

ამათ ამხედრებას რომ მეთაურნი ყოლიათ და მათ უმზადებიათ ამის ნიადაგი, ამას ექვი არ უნდა; ეს არ ყოფილა ისე უცაბედათ ხალხის მღელვარების წარმოშობილი, მას ქონია ნიადაგი და ამ ნიადაგს თავის მწარმოებელნიც ხვევიან გარს, რომელთაც არ დაუზოგნიათ ყოველნაირი ცდა და შრომა აღნიშნული განზრახვის შესრულებაში. ამას თვით იმ დროის 1865 წ. ოფიციალური ცნობაც ასაბუთებს, ასე, მაგალითად, „რესკრიპტში“, რომელიც ებოძა იმავე

1865 წ., ამბოხების დღეებში, იმ დროის კავკასიის მთავარ-მართველის ხელქვეით გენერალს, პეტრე გრიგოლ ორბელიანს, ხელმწიფე იმპერატორისა და კავკასიის მთავარ-მართველისაგან პეტერბურგით, მოწმობს, რომ: — „ჩაგონებით ბოროტ-გამძახველთა პირთა, შეუგნებელის ხალხის ყრილობას მოუხდენია უწესობა. ეს უწესობა ვისიც ბრალია, იმათი გამოჩენა საქმიანობითა და სხვანიც ასეთი ცნობანი რესკრიპტისა, ცხადი საქმეა, რომ ასეთ ამბოხებას მარტო ხალხი ვერას გზით ვერ მოახერხებდა, რომ მათ წამქეზებელნი არა ჰყოლოდათ. ესევე რესკრიპტი მოწმობს და ბრალსა სდებს იმ დროის საამქრო წესწყობილების მეთაურთ, გამგეთ და ამბობს, რომ „მე როგორც ვხედავ, სამწუხაროდ ჩემდა, სალახის ამქრები, რომელთაც მმართველობა იფარავს იმ დარწმუნებით, რომ ისინი განსაკუთრებით ზრუნავენ თავის მოძმეთათვის და შეეწევიან მართველებას საჭირო შემთხვევაში დასხცველად რიგისა და კეთილ, წესიერებისა, არა თუ არ შეერთდენ ამ შემთხვევაში რომ არ მიეშვათ, ან მაშინვე მოეწყვიტათ დაწყებული უწესობა, არამედ, ამის წინააღმდეგ, თავიანთ ნებით დაკეტეს ყველამ დუქნები და დაყენებითა სრულიად ქალაქის ვაჭრობისა, უფრო გაადიდეს უწესობა“.

აქედან სჩანს, რომ 1865 წ. ამბოხებაში ამქრის მართველთაც ქონიათ მონაწილეობა მიღებული. ეს ცხადია და ამათ სამზადისის ისტორია ფართოს ცნობებით არის სავსე, რაც საინტერესოა თვით საამქრო ისტორიისათვის, მაგრამ, სამწუხაროდ, მათი ცნობა ჩვენ არა გვაქვს ვიცით მხოლოდ ის, რაც ზემოდ ვსთქვით და რასაც ქვემოთაც მოვიყვანთ, ესევე

რესკროპტი ბრალს სდებს იმ დროის ქალაქის გამგეობასაც, რატომ არ იზრუნა მან ამ საქმის შესახებ და რატომ არ არწმუნებდენ ქალაქის ხალხს ამბოხების უსაფუძვლობაში.

ასე თუ ისე, ყოველ შემთხვევაში, იმ დროის დაძინებულმა მუშა და ხელოსანმა ხალხმა თვალი გაახილა, მათ შეკრეს პირობა, დადეს ფიცი და ერთ დანიშნულ დღისთვის შეუდგენ კიდევ საქმის მოგვარებას. უკანასკნელმა კრებამ და სჯამ გადაწყვიტა, თუ რა უნდა მოეხდინათ.

1855 წ. 27 ივნისს უნდა დევიწყით, — გადასწყვიტეს იმათ, — საქმის შესრულების მოყვანა და ამისთვის უნდა ვიბრძოლოთ იმ დრომდის, ვიდრე შეგვექლება წინააღმდეგობა, რომ მის საშუალებით ეგები თავი გადავირჩინოთ მომავალის დიდის ხარჯებისაგან.

აღნიშნულ დღეს, კვლავ გადაწყვიტეს იმათ, — უნდა დაიკეტოს მთელი ქალაქის დუქნები, არ უნდა დარჩეს ღია არც მეპურის საცხოზნი, ერთის სიტყვით, მთელი ქალაქის დუქნების ხსენება და მოქმედება უნდა გაქრეს. მასთანვე უნდა გამოეცხადოს წყლის მზიდავ მეთულუხჩეებს, რომ ვიდრე ჩვენ ჩვენს აზრს არ გავიტანთ, მინამდის მათ წყალი არავის მიუტანონ.

თუ ვინმე ჩვენს ბრძანებას და პირობას გადავარდა ვინმე მეპურე, მეხაშე, ყასაბი, მიკიტანი, ვაჭარი, ბაზაზი, მეწვრილმანე და სხვა ვინმეები თავანთ სავაჭროებს გააღებენ, იმათ, პირობის დარღვევის და ამხანაგთა დალატისთვის, დავარბევთ, მოვსპობთ ყოველივე სავაჭრო საქონლით და იქნება სიცოცხელითაც მოისპოს გაბრაზებულის ხალხისაგანაო. ასეთის პირობის შესრულებისათვის მათ დააყენეს ზედამხედველნი.

ზახრუა მიკიტანმა ორატორმა, იმ დროს თურმე კარგად ცნობილმა და სახელგანთქმულმა ქალაქის მიკიტნებსა და ხალხში, უკანასკნელად ეს დააპატიმრეს და იმავე 1865 წელს ციმბირს გაგზავნეს.

მინას კრუაშვილი, მიკიტნების უსტაბაში და ერთგული მოლაპარაკე, გაგზავნილ იქმნა ციმბირს, მერე მოვიდა, თფილისში მოკვდა.

იასე ბამბუღაშვილი თებეღი. ეს იყო დიდი მოკრივე და თავის დროს გამოჩენილი, ამასთანავე, ვიტყვი მისივე ამხანაგების სიტყვით, რომ იგი იყო თურმე დიდი „ბუნტოვჩიკი“. ის თურმე გუბერნატორსაც შეება ლაპარაკში, მერე დააპატიმრეს და დაშარტული წაიყვანეს, ესეც გაგზავნეს ციმბირს. მერე მოვიდა, აქ მოკვდა.

აქექსა საბაშვილი, სიღნაღელი სირაჯი, ორატორი, მოუზიდებელი ვაჟკაცი, წოდებული იმ დროს ბელადად. ცნობილი ყოფილა და სახელგანთქმული მოლაპარაკე ხალხსა და ამქარში. გაგზავნეს ციმბირს. ყოფილა მეტად ზორბა ვაჟკაცი.

სასიკო დანდიაშვილი, ქართველი ფრანგი, ერთგული თავის ამხანაგებსა, კარგი მოლაპარაკე, ცნობილი კარგად ხალხში.

ჯანდარ ყანაზა, გაბედული და ჯანყების პირველი მოსაქმე და აჯანყებულთა პირველი წინამძღოლი. გაბედული კაცი, იყო დაპატიმებული, მოკვდა პატიმრობაში.

მოსე კაფეტაშვილი, მიკიტანი, ცნობილი პირი თავის დროის მიკიტნებში; ხალხიც მრავლად იცნობდა მას, მისის ამხანაგის სიტყვით;—იყო ისეთი კაცი,

რომ თავ ამშლელად იგი ითქვებოდაო. გაგზავნეს ციმბირსა, მოვიდა, მოკვდა თფილისში.

დიღირ-ძე კუკიელი. დიღირსძე მეტი სახელია თურმე; ყოფილა მოწინავე პირი და უმეცადინია კუკიაში დიდათ, იყო თურმე მოწინავე პირი აშლის და ლაპარაკისა; გაგზავნეს ციმბარს.

გიორგი ბადასარაფი, ხელობით ყასაბი, თავდადებული აჯანყებისთვის; გაგზავნეს ციმბირს, მერე მოვიდა 1800 წ. 80 წლისა. ამას მეტ სახელს „სეკრეტარს, უწოდებდნენ.

აღექსი ვერდუშკაშვილი, მილიციაში ნამსახური, ქონდა ჯვარიც, იყო გამბედავი კაცი და თავიანთ საქმისთვის თავდადებული, მოკლეს ამ ამბვის დროს და მრავალიც სხვანი, ყველას ცნობები არ გვაქვს. ზოგნი გაგზავნილები, ზოგნი დაკარგულნი, ზოგნი დახოცილნი.

27 ივნისი დაღამდა დიდის დავიდარაბით. ამ ღამეს ყველა სახლებში ლაპარაკი და თათბირია, ასევე მრავალს ალაგს საღამომდის კრებები მოხდა და ისაუბრეს მეორე დღის განწყობისათვის. ამ ღამეს მთელი ქალაქის მოქალაქობაც ფეხზედ სდგას, ამა ღამეს პირობა დადეს, რომ ხვალ უსტაბაშების გათავისუფლება ვითხოვთო. გათენდა მეორე დღე, 28 ივნისი; მთელი ქალაქის დუქნები დაკეტილია, არსად წყალი, არსად პური, არაფერი მოიპოვება, ყოველივე მოსპობილია, თვით ფაიტონებიც აღარ დადის, მთელი ქალაქის მუშა და ხელოსანი ხალხი ფეხზედ სდგას ითხოვენ პოლიცმეისტრის გამგეობის წინ ხმამაღლა, რომ უსტამუშები გაათავისუფლეთო.

შეიტყეს, რომ უსტაბაშებს არ გაათავისუფლებენ იმ დრომდე, ვიდრე იგინი თანხმობის ქაღალდს ხელს არ მოაწერენო. ის ხმებიც შეიტანეს ჯაშუშებმა, რომ უსტაბაშებს სხვები ამაგრებენო, მაგალითებრ თფილისის მოქალაქენო. ამიტომ დააპატიმრეს: სოლომონ და არტემ ბაისოლოლოვები, ივანე ფორაქოვი, არტემ და დანიელ იზმიროვები, სოლომონ შაბუროვი და სხვანი, ვითომც ესენი ამაგრებდნ და ერივნენ უსტაბაშების საქმეში. ესენი დაწყნარების დღეს დააპატიმრეს, მალე გამოუშვეს ისევ.

რაკი უსტაბაშებს არ უშვებდნ, ამაზედ ხალხი გაბრაზდა და ერთხმად შეითქვენ უთუოდ გაათავისუფლონ და ის ამოდენა ხალხი დაიძრა კუკისაკენ, ჩაიარეს იარმუკა, გავიდნენ ხიდს, გაიარეს ვორონცოვის ძეგლისაკენ და შეუხვიეს კვირაცხოვლის ძირს, დიდს ქუჩაზედ, სადაც იმ დროს, ქალაქის ხარჯის მკრეფავს ბაჟბეუქოვს სახლი ჰქონდა და სადაც სცხოვრობდა იგი. ესევე იყო ხომ ნაცვალიც. ამის სახლთან მივიდა ამოდენა ხალხი და განიზრახეს მისი ნახვა; თებელ იოსებამ ხალხს დაუყვირა:

—რას დგებართ, უნდა ავიდეთ და ვიპოვნოთ, უნდა მოვკლათ ის აძაღლებული ხალხის მტანჯავ-მცარცველი!..

ამ დროს სახლის ბალკონზედ გამოვიდა სომხის მღვდელი და უთხრა ხალხს:

—დღევანდელი ჩემი შეწირული ბარძიმის მადლმა, რომ ბაჟბეუქოვი სახლში არ არის.

ხალხმა მაინც არ ქმნა და თებელ იოსებამ ას-
ვლა დაიყვირა. მალე გატეხეს კარები და ავიდნენ
სახლში.

11 ბაჟბეუქოვის საკუთარ სახლში პირველად ფეხი
ფრანგმას სოსიკომ შედგა, მილიციაში ნამსახურმა
და ჯვარის მქონე ალექსა ვერდუშკაშვილმა, იოსებ
საბაშვილმა და ამით მიჰყვნენ სხვანიც, ესენი მალე
ავიდნენ მეორე სართულში, მაგრამ იქ ველარაჟინ ნა-
ხეს მერე აქიღამ ბანზე ავიდნენ. წინ წავადა ჯვრი-
ანი ალექსა ვერდუშკაშვილი, ბაჟბეუქოვი ბანზე
ასულიყო და იქ დამალულიყო კარებს უკან. პირ-
ველად ბანზე ასულს ალექსას ბაჟბეუქოვმა ხანჯალი
ჩასცა და ფაშეები გადმოაყრევინა. ეს ამით მოკვდა.
იქვე უკბათ მკვლელს ხანჯალი წაართვეს ხელოდამ;
ყასაბ გიორგი ბაღდასაროვმა ძალიან დაბეგვა და მე-
რე ცოცხალ-მკვდარი ბანიდან აიყვანეს გიორგიმ და
ალექსი საბაშვილმა ბაჟბეუქოვი ძირს გადმოაგდეს.
აქ მომაკვდავს ბაჟბეუქოვს დაუწყეს ლანძღვა-გინება
საწყალი ხალხის აკლეზის, დარბევის, ქრთამების აღე-
ბის და ხარჯის მომატებისთვის; მერე მას ცხენის
„დუკა“ დაარტყა ხალათოვმა და ამით მოკვდა იგი.

მოკლეს ეს კაცი და იჯერეს გული. მის შემ-
დეგ ეს ამოდენა ხალხი, უკხნასკნელი 40 ათასი კაცი,
გამოემგზავრა ხიდისკენ, გაიარეს იარმუკის გზით;
ხალხს გზაში დახვდა ყაზახი ვასილა და გაჩერებას
სთხოვდა, მაგრამ ვერა გააწყო რა. ამ დროს ამან
თოფი ესროლა და ერთი დურგალი მოკლა. ხალხი-
დან ეს ყაზახ ვასილა წინამძღოლობდა ხალხის წინა-
აღმდეგ ცხენოსან ყაზახებს. იმის თოფის მეორე
ტყვიამ იარმუკის აფთიაქში გაიარა და იქ პროვიზო-

რიც დასტრა. ეს პრაევიზორიც მოკვდა ამ დაჭრით-
ვასილა ყაზახი ცნობილი ყოფილა როგორც დესპოტი-
ამას დაუყვირნია:

— დაბრუნდით უკან, თორემ ცუდათ იქნება
თქვენი საქმეო.

ხალხს უყვირნია;

— გვატყუილებ, ვნახამთ, რაც იქნება და ან
შენ რა მოგეცემა, შე ხალხის მტანჯველო!..

ვასილა გაცეცხლდა თურმე და იმიტომ ისრო-
ლა თოფი. ეს მოხდა ალექსანდრეს ბაღის გვერდით,
იარმუკის შესახვევ გზაში. იქვე ახლოს იდგა იმ
დროის მთავარმართებლის თანაშემწე, პოეტი გრი-
გოლ ორბელიანი. ამან რა ნახა ვასილის! აქციელი,
მაშინათვე დაატყერინა და ციხეში გაგზავნა, თან დაუ-
ყვირა თურმე:

— შენ ვინ მოგცა ნება, შე შეჩვენებულო, რომ
თოფი იხმარო? აქ, ამ დროს, გრიგოლ ორბელიანი
ცხენზე იჯდაო. ეს დაინახა აჯანყების მეთაურმა,
მეთევზე ლოპიანამ და გრიგოლ ორბელიანს მიმართა:

— კნიაზო, ერთი ძირს ჩამობძანდით ცხენიდან
და ერთი თქვენის ხელით უთავაზეთ ამ ბოროტ ვა-
სილასაო.

გრიგოლ ორბელიანმა იხმარა დიდი შნო, ხალხს
დარიგება დაუწყო და სთხოვდა დაწყნარებას, მშვი-
დობას და 29 ივნისს დუქნების დაღებას. დამშვიდდით
და ყველაფერს შეგისრულეთო.

პოეტმა დიდი უნარი გამოიჩინა; ამის დაპირება
ბევრმა ირწმუნა, მაგრამ მაინც შემთქმელთა და მე-
თაურთა თავიანთი განზრახვა განაგრძეს, სოლოლა-

კისაკენ გასწიეს, მაშინდელის ქალაქის თავის შერმაზან ვართანოვის სახლისაკენ, რომელი სახლიც დღესაც არის. ეს სახლი გახლავთ განოვის ქუჩაზედ, აბას-აბასის ვიწრო ქუჩა რომ ჩაუხვევს; დღეს ეს სახლი შეკეთებული. ეს ძველი სახლი გადაკეთებულია 1796 წ. იგი ეკუთვნოდათ მაშინ თბილისი-ვაჭრებს ხოჯამინასოვებს; მათ ვაჭრობის გამო, მეფე ერეკლესგან თურმე მიიღეს თავიდიშვილობა 1797 წ. უკანასკნელ დროს-კი ეს სახლი ეკუთვნოდა ქალაქის თავს შერმაზან ვართანოვს. ეს ამოდენა ხალხი ამ სახლთან მივიდა შუადღის შემდეგ სამ საათზე.

ამ დღეს ქალაქის თავს სტუმრები ჰყოლოდა სადილად. მასთან ასულა ივან ადამიჩ ფორაქაშვილი და უთქვამს:

// ბაჟბუქოვი მოკლეს, არიქა ჩქარა, თავს უშველე, თორმე შენც მოგკლავნო.

ვართანოვი მაშინათვე გაქცეულა სხვაგან და დამალულა. ივანე ფორაქაშვილი გამოვიდა ბალკონზედ და ხალხს დაუყვირა:

— ღმერთი, რჯული, რომ თითონ აქ არ არის, თუ ჩემი სიტყვა არა გჯერათ, ამოდით და ნახეთო.

ხალხმა დაუწყო ყვირილი:

— კარები ნუ ჩაკეტეთ, გაახლეთ, ეხლავ ამოვალთ და მოვსძებნით, ვნახ მთ, თუ მანდ არ არის.

მალე კარები გააღეს; წინ მემამოხე პოხრუა წავადა, ავადნენ ესენი სახლში, დარბაზში სტოლი, სუფრაა გაშლილი. ის იყო თურმე სადილზე დამსხვდარიყვნენ და იმ დროს მოვიდა ხალხი. სახლში ვეღარავინ ნახეს: სტუმრები თუ მოსამსახურენი სულ

მიმალულიყვნენ. მალე მთელი სახლი გაივსო აჯანყებულებით. სახლში შესვლის შემდეგ მალევე ცნენ სახლის ნივთეულებას და ფანჯრებიდან დაიწყეს კარში სროლა. რადგანაც ნივთების სასროლად ფანჯრები პატარა იყო, ამიტომ ჯერეთ ფანჯრები და კარები დაამტრიეს სულა, მერ დაიწყეს სახლის აკლება და ნივთების ქუჩაში გადმოყრა.

აი ამ სახლის აკლება როგორ მოხდა:

ოთხსავე კუთხივ ქუჩები ხალხით იყო სავსე, უკანასკნელი 20 ათასი კაცზე მეტი იქნებოდა.

სახლიდან ისროდნენ ყოველნაირ ბარგს, ტანთსაცმელს, ლოგინს, ხალებს, ფარდაგებს, მებელს; ზოგი ნელა ჩამოჰქონდათ და ყველა ამას ქუჩაში ჰყრიდნენ და ვისაც რა სუდა, ის მიჰქონდა; ამ აკლებაში დედაკაცებიც-კი იღებდნენ მონაწილეობას; ვისაც რა შეხვდებოდა, ის იმას სტაცებდა ხელს, მირობოდა სახლისკენ და მიჰქონდა ნივთები.

გადმოყარეს ახლად გამომცხვარი თონის პური, ტომრებით ხილი, ერთი პარკი ფისტაშუკა, რამდენი სხვა რამე, ერთის სიტყვიტ მთელი სახლის ავეჯეულობა ისე აიკლეს, რომ შივ არაფერი დასტოვეს, ზოგი დაამტვრიეს და რაც არა, ის სულ ხალხმა წაიყო, მერე სახლისთვის ცეცხლი უნდა წაეიკიდებინათ, მაგრამ ეს არ ჰქნეს, ვაი თუ სხვისი სახლებიც დაიწოსო, ამიტომ მოიტანეს წერაქვები, ლომები, ხელეჩოები და სახლის კარები, ფანჯრები და ბალკონი სულ დაამტვრიეს, აიკლეს ისე, რომ სახლს აღარა შეარჩინეს რა.

როცა ხალხმა გული იჯერა, მერე გამოიტანეს

ერთი გძელი ჯოხი, თუ ურმის შეშა, ზედ ჩამოჰკიდეს შერმაზან ვართანოვის ცოლის ნიფსაჲ-პირანგი, ეს ჯოხი მისცეს ხელში ერთ მემამბოხეთაგანს, გასწია ამ სარდალმა სოლოლაკის სხვა ქუჩებისკენ, ამას გაჰყვა მთლად იქ მდგომი ხალხი; სოლოლაკის არისტოკრატ მცხოვრებთ სახლების წინ ქუჩებზედ დადიოდნენ და თან ყვიროდნენ ვართანოვის კიცხვას, ბაჰბეუქოვის და სხვა ასეთებისას, თან ყვიროდნენ:

— ვინც ჩვენი მტერია, მდიდრებო, გააგონეთ, ჩვენც იმას აი ასე დავარბევთ, ასე ავიკლებთ, ამას არ ვაკმარებთ და მოვკლავთ კიდევაც, გქსმოდეთ, გაიგონეთ!!.

ასეთი მუქარებით წინ მიუძღოდნენ მეთაურები. პოხრუამ თავზედ ვართანოვის მაღალი ცილინდრი დაიხურა და სოლოლაკის მცხოვრებთ, ბალკონზედ მდგომ კაცებს და ქალებს უყვიროდნენ:

— აი ასე ავიკლებთ, ასე ვატარებთ იმათ ცოლის საცვლებს და იმათ ქუფებსაც, ვინც ჩვენ გვიმტრობს, ვინც საწყალი ხალხის დაღუპვას მოინდომებს, გვეყო, გვეყო, ამდენი ვაი-ვაგლახი, ქრთამების გამორთმევა, წართმევა, ცემა, ტყემა და სხვანი.

აგერ საღამომაც მოატანა და ხალხი დაიშალა. იმ ღამეს მთელი თფილისის ქუჩები დაყრუებულნი იყო, არსად კაცი, არსად ჩამი-ჩუმი, ერთის სიტყვით თფილისი ბნელეთს წარმოადგენდა. სახლის აკლების დროს არც პოლიციის კაცნი გაჩნიდნენ, არც ყაზახები, არც სალდათები. სჩანს, მთავარ-მმართველის თანაშემწემ, პოეტ გრიგოლ ორბელიანმა, იცოდა ხალხის გაზრახვა, იცოდა მოთავე პირთა საქმენი და

ისიც კარგათ იცოდა, რომ თფილისის ხალხი აჯანყდა და იბრძვის მეტის გაჭირებისა და სიძვირისაგან, აჯანყებულები სიძვირის წინამდემნი არიან, რაც ქალაქის გამგეობის ბრალია და არა რუსეთის მთავრობისაო. ხალხს მთავრობის წინაღმდეგ არასფერი აქვსო.

ამიტომაც ეს გენერალი ალექსანდრე წავიდა კავკასიის მთავარ მართებლის თანაშემწევს პოეტს გრიგოლ ორბელიანთან და ყოველისფერი მოახსენა. პოეტმა აუწყა, რომ ეგ ამბები მეც ვიციო, მაგრამ შტაბის უფროს და რუსის გენერლებს ეს არ სჯერათ და იგინი თფილისის ხალხზედ ჯარის მისევის და სროლის აპირებენო. ამ დროს, აქვს იყო თურმე შემთხვევით ჩამოსული დაღისტნის სამხედრო გუბერნატორი ნიკო ქავჭავაძე. ამათ წინაშე გენერალ მინკვიცი მარდათ დატრიალდა, პოეტმა გრიგოლ ორბელიანმა და ნიკო ქავჭავაძემ მოილაპარაკეს, მერე ესენი ცხენებზედ შესხდნენ და ავლაბრისკენ წავიდნენ, იქ სადაც ხალხი იყო შეკრებილი. ამათვე გაჰყვა უკან გენერალ მინკვიცი.

ესენი მალე მივიდნენ დანიშნულს ალაგას, მთელი სათანადო ამათ ხალხს ქართულათ შესძახეს გამარჯობათ თქვენი ძმებო და შეიღებო. ხალხს დიდათ გაუხარდათ და ამათ ერთ ხმათ შესძახეს ღმერთმა გადღეგრძელოთ და გაცოცხლოთ, რომ ჩვენი გაჭირების დღეს, აქ მობრძანდით.

ესენი ცხენებიდამ მალე ჩამოხტნენ. ნიკო ქავჭავაძემ ბუნტის თავ კაცებს ლაპარაკი დაუწყა. თავმა კაცებმაც ყველივერი უამბეს.

აქ მალე მოიტანეს ჯვარი და სახარება, მერე ნიკო ქავჭავაძემ ხალხს მიმართა ასე:

თქვენ ოღონთ დაწყნარდით, ხვალიდამ დუქნები
აღლენ და მუშავობა დაიწყეთ, აი ჩვენ გაძღვეთ
ატოსანს სიტყვას, ფიცით ამ ჯვარსა და სახარებაზედ,
რომ თქვენ ქალაქის გამგეობისაგან არც გადასახადი
იგემატებათ და საქმლის, სასმლის სიძვირეც მო-
სპობა, ჩვენ ეხლავ ნიხრს-ტაქციას დავადგენთ ისე,
როგორც წინეთ იყო და ვინც ამას დაარღვევს, იმას
ჩვენ უსათუოთ დავხვრტივთ, ან დავახრჩობთ.

ხალხმა შეისმინა ნიკო ჭავჭავაძის სიტყვა და
მაღე დამშვიდნენ. მერე ხალხმა მიმართა ნიკო ჭავ-
ჭავაძეს ასე:

კნიაზო მადლობელი ვართ, რომ ჩვენი გაქი-
რების დროს აქ მობძანდით და დარიგება მოგვეცით,
ღმერთმა გაცოცხლოთ კნიაზო. გვიშველეთ თორემ
საწყალი ხალხი სიძვირის და დიდი გადასახადისაგან
სულ მოისპობა, ჩვენ გვჯერა თქვენი დაპირება,
თქვენს სიტყვად და დავლებას შევასრულებთ ხვალი-
დგანვე, მხოლოდ გთხოვთ, რომ ჩვენი უსტაბაშე-
ბიც გაანთავისუფლოთ რომელ ნიც დაქერილები არიან.

პოეტმა გრიგოლ ორბელიანმა სიტყვა მისცა
ასე: ისინი საღამოს სულ განთავისუფლებულნი იქმ-
ნებიან.

ხალხმა ამაზედ მადლობა გადაუხადა, ეს მადლობა
გენერალ მინკვიცმა შეიტყო თუ არა მან ხმა მალლა
„ვურას“ ძახილი მორთა, ხალხმაც დაიყვირეს „ვურა“
ასე და ამ გვარით დამოშმინეს ხალხი, ამ დროს
საღამოც მოტანებელი იყო, ამიტომ პოეტმა გრიგოლ
ორბელიანი და ნიკო ჭავჭავაძე სახლისკენ წამოვი-
დნენ და მაღე ხალხმაც იწყა დაშალა. მთელს თფი-
ლისში მაღე მოიჟინა ხმები, რომ ხალხს მთავარ
მათებელი და ნიკო ჭავჭავაძე მოუროგდნენ, ჯვარსა
და სახარებაზედ ფიცი დასდას, რომ ხალხს არც გა-

დასახად მიოცმატებით და სძვირეც მოიხპობნ, — დ
 ჭერილ უსტაბაშებსაც გაანთავისუფლებენო. ამის
 ბით მთელი თფილისის ხალხი დამშვიდდა, საღამო
 უსტაბაშებიც გაანთავისუფლას.

მეორე დღეს, თფილისი გაცოცხლდა, მუშებ
 და ხელოსნება მუშაკობა დაიწყეს, ვაჭრებმაც ღუ
 ნები გააღეს და ვაჭრობა ძველი, თასებით დაიწყეს
 არსტერს საქონელს თასი არ მოუმატეს, ამავე დღე
 ამათი სავაჭრო ტაქცია, ანუ ნიხრიც გამოიკა. ა
 და ამ გვართ დამშვიდდა თფილისის ხალხი და ამი
 წყალობით თფილისის ხალხს თავიდან ასცდა სისხლი
 ღვრა და ხოკვა-ელეტა და სახლ-კარის დანგრევ და
 ქცევა, რადგანაც შტაბის უფროსი გენერალი შ, ა
 ან 4 ივლის თფილისზედ ზარბაზნების სროლას ა
 რებდა, ამისთვის მათ თფილისის ქუჩებზედ ჯარი
 დააყენეს და სასროლათაც ემზადებდნენ, ეს აუცი
 ლებლად მოხდებოდა, რადგანაც შტაბის უფროსი და
 რუსის ყველა გენერლები და მოხელნი სულ და
 შეულები იყვნენ და ამის გამო გაბრაზებულებიც იყვნენ
 დიდათ.

მცირე ხანს შემდეგ, მთავარ მართველის ხე
 ქვეითს პოეტს გრიგოლ ორბელიანს უმაღლეს
 მთავრობისაგან დიდი მდლობის რესკრიპტი მოუვიდა
 რითაც მას მადლობას უცხადებდენ, რომ თქვენ ძრიელ
 კეთილათ გიმოქმედნიათ რომ ხალხი დაგიწყნარებით
 და სისხლი არ დაღვრილაო. ეს რესკრიპტი მაშინათვე
 რუსულათ და ქართულათაც დაბეჭდეს და ხალხში
 გაავრცელეს.

მცირე ხანს შემდეგ ამ აჯანყების გამოძიება და
 აწყობ, დამნაშავეთ ცნობილ პირები დასაჯეს.

ქალაქის განაპირა გზებში დააყენეს თავიანთი ამხანაგები და შეკრეს ყველა სასოფლო გზები და სოფლიდან თფილისში მომსვლელთ და რამის შემომოტანთ აღარავის უშვებდენ, მაგალითებრ, შეშის შემოტანა, ნახშირის, ხილეულობის, ერთის სიტყვით ყველაფრის. პირველის დღიდანვე ისეთი სისასტიკე გამოცხადეს, რომ ქალაქ გარეთიდან ერთი კაციც აღარ შემოსულა.

როგორც შეითქვნენ და დადეს პირობა, მართლაც 1865 წ. 27 ივნისიდან თფილის ქალაქი დაყრუვდა, მოისპო ყოველისფერი და გაქრა ყველგან მომრაობა და საქმენი. ხალხი ამბობდა, მოვსპობთ ყველაფერს და ერთი ვნახავთ ჩვენი ხარჯის მომმატებელნი და ამკრეფნი რა გვარად იცხოვრებენ და ვის რას გამოართმევენ, მაშინ დაგვაფასებენ ჩვენ და იქნება ეს წყეული ახალი ხარჯები არ გააჩინონო.

ქალაქი ისე დაყრუვდა პირველის დღიდანვე, რომ მეორე დღეს მკვდარი იყო, ბევრს ალაგას მრავალ შეძლებულ პირთაც ვერა იშოვნეს რა. ასეთ საქმეების გამძლავრებაში პირველს როლს თამაშობდენ შიკიტნები და მათ შემდეგ სხვა და სხვა ხელოსნები და გაქრები, ერთის სიტყვით ყველანი, მთელი თფილისის საწყალი და არა საწყალი ხალხიც. როგორც არის ცნობილი, პირველ დღიდანვე ხელოსანთა უსტაბაშებიც იღებდნენ ამბოხებაში დიდს მონაწილეობას. ამიტომ ამ დღეს, 27 ივნისს, საღამოს, ყველა უსტაბაშები დაპატიმრეს პოლიციაში და მეორე დღეს ამათის დაპატიმრებით ელოდნენ ხალხის დამშვიდებას, მაგრამ ამაოდ.

წინა ხანებსა და ამბოხების დაწყების დროსაც დიდი გამბედაობა გამოიჩინეს შემდეგმა პირებმა-